

AVRUPA BİRLİĞİ: YEREL VE BÖLGESEL YÖNETİMLER

EUROPEAN UNION: LOCAL AND REGIONAL GOVERNMENT

Yrd.Doç.Dr.Uysal KERMAN*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'nin gelişim çizgisi içinde yerel ve bölgesel yönetimlerin yerini ortaya koymaktır. Çalışmada, Avrupa Birliği'nin kuruluşundan günümüze geçirdiği evrim genel hatlarıyla ele alınarak, yerel ve bölgesel yönetimler konusunda gelinen nokta tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki yerel ve bölgesel yönetimler, ilgili literatür ve antlaşma metinleri üzerinden incelenmiştir. Ortaya çıkan bulgular, Avrupa Birliği'nde yerel ve bölgesel yönetimlere giderek daha fazla önem verildiği ve bu doğrultuda yeni düzenlemelerin yapıldığı yönündedir.

ABSTRACT

The aim of this paper is to display the place of local and regional government within the development trend of the European Union. In this study, the level that local and regional government reached is assessed through reviewing the development process of the European Union from the creation to the present day. In this framework, local and regional governments in the member states of the European Union are examined based on the relevant literature and the texts of the Treaties. The findings indicate that local and regional governments in the European Union are given growing importance and relevant arrangements are made in this direction.

Avrupa Birliği, yerel ve bölgesel yönetimler, subsidiarity, yönetim.
European Union, local and regional government, subsidiarity, government.

1. GİRİŞ

Düşünsel kökenleri Orta Çağ'a dek uzanan bütünleşmiş Avrupa ideali¹, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan gelişmeler

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,

neticesinde ivme kazanabilmiştir. İki büyük savaşın neden olduğu yıkımın ardından, Avrupa'nın dünya politikasındaki siyasal ve ekonomik statüsünde belirgin bir gerileme olmuş ve uluslararası politikada etkinlik, doğuda Sovyetler Birliği'nin ve batıda Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) eline geçmiştir.² Bu süreçte güç kaybeden Avrupa'nın, tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için Avrupalı devletlerin birlikte hareket etmeleri gerektiği yönünde bir fikir birliği oluşmuştur. Özellikle Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da Zürih'te yaptığı konuşmada "Avrupa Birleşik Devletleri- A United States of Europa" konseptine vurgu yapması, Avrupa bütünleşme sürecinde önemli bir evredir.³ Böylece, Haziran 1948'de "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organization for European Economic Cooperation-OEEC)", Nisan 1949'da "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO)" ve Mayıs 1949'da da "Avrupa Konseyi (Council of Europe)" kurulmuştur. Bu ekonomik, askeri ve siyasi örgütlenmeler Avrupa bütünleşmesi yolundaki ilk önemli adımlardır.⁴

Avrupa bütünleşme süreci biri federasyon yanlısı diğeri işlevselci iki akımı doğurmuştur. Sözü edilen akımların başlıca savunucuları İtalyan federalist Altiero Spinelli ve Jean Monnet'dir⁵. Federasyon yanlısı yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanırken, işlevselci yaklaşım ise egemenliğin ulusal düzeyden Topluluk düzeyine aşamalı olarak aktarılmasını savunmuştur. Bu iki görüş günümüz Avrupa Birliği yapılanmasının temelini oluşturmuştur.⁶

Avrupa bütünleşme süreci, Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın kendi adını taşıyan Plan'ı 9 Mayıs 1950'de ilan etmesiyle hız kazanmıştır. Bir Avrupa federasyonu kurulmasını amaçlayan siyasi entegrasyonu gerçekleştirmeye yönelik ilk somut adım olan Schuman Planı, Fransa ve Almanya uzlaşmasının Avrupa'nın bütünleşmesinde yaşamsal rolüne vurgu yapmış, savaşın iki önemli hammaddesi olan kömür-çelik üretim ve kullanımının bir Üst Kurul'a (High Authority) bırakılarak sürekli barışın sağlanabileceğini savunmuştur. Plan, 1951 yılında Avrupa Kömür ve

¹ Avrupanın bütünleşmesi düşüncesi Avrupalı bir çok tarihçi, filozof, hukukçu ve siyaset adamı tarafından öteden beri savunulmaktadır. Bunlar arasında P. Dubois, Dante, E. Crusé, J. J. Rousseau, I. Kant, Duc de Sully, Saint Simon, W. Penn, G. Leibniz, Saint-Pierre, V. Hugo ve J. K. Bluntschli sayılabilir. Haluk GÜNUĞUR, **Avrupa Birliği**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2007, s. 3-4.

² Meral TECER, **Avrupa Birliği ve Türkiye, Sorular-Yanıtlar**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2007, s. 10.

³ Werner UNGERER, "On the Way to European Union" içinde Joerg Monar & Werner Ungerer & Wolfgang Wessels, **The Maastricht Treaty on European Union**, European Interuniversity Press, Brussels, 1993, s. 23.

⁴ TECER, s. 10.

⁵ Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı ve eski Milletler Cemiyeti Ekonomik İşler Direktör Yardımcısı Jean Monnet'in düşünceleri Schuman Planı'na ilham kaynağı olmuştur. Bkz.

<http://www.jeanmonnet.org.tr/web/Welcomes/WhoisJM/tabid/56/language/tr-TR/Default.aspx> (17.03.2009).

⁶ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>, (16.03.2009).

Çelik Topluluğu'nu kuran ve Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Paris Antlaşması ile hayata geçirilmiştir.⁷

1955 yılında Belçika Dışışleri Bakanı Paul Henri Spaak başkanlığında toplanan bir komitenin hazırladığı Spaak Rapor'u, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu üye devletleri dışışleri bakanları tarafından 1956 yılında görüşülüp kabul edildikten sonra, 25 Mart 1957'de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Anlaşmaları için bir alt metin teşkil etmiştir.⁸ Diğer yandan, tesis edilen bütünleşme sürecinin yayılması adına genişleme çalışmaları da başlamış ve 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka; 1981'de Yunanistan; 1986'da İspanya ve Portekiz, 1995'de de İsveç, Avusturya ve Finlandiya Topluluğu'na katılmış ve böylece üye devlet sayısı 15'i bulmuştur. Bu tarihten itibaren üye sayısının artmasına bağlı "genişleme" ile entegrasyonun gelişmesine imkân verecek "derinleşme" arasında bir ikilemin yaşandığı bütünleşme süreci⁹, 1985 yılında Komisyon başkanı Jack Delors'un hazırladığı ve yedi yıl içinde yani 1992 yılına kadar ortak pazara geçilmesini öngören "Proje 1992" başlıklı raporla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu rapor ışığında gerçekleşen hükümetlerarası konferans ve 1985 Lüksemburg Zirvesi'ne sunulan taslak, 1986 Ocak'ında üye ülke dışışleri bakanları tarafından görüşülerek imzalanmış ve Tek Avrupa Senedi adını almıştır.¹⁰ Entegrasyona en güçlü ivmeyi kazandıran gelişme ise, Tek Avrupa Senedi'nden sonra üzerinde çalışmalar yürütülen, 1991 sonlarında Hollanda'nın Maastricht kasabasında görüşülüp 1992'de imzalanarak 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması'dır. Bütünleşme tarihindeki en önemli kilometre taşı olarak kabul edilen antlaşma, parasal birlik, yeni ortak politikalar, Avrupa vatandaşlığı, diplomatik işbirliği, ortak güvenlik ve dış politika, adalet ve içişleri konularında işbirliği, kamu sağlığı, vize politikaları, ulaşım ağı, sanayi politikalarında daha etkin işbirliği ve yerel yönetimlerde subsidiarity'nin tesisi gibi konularda son derece geniş ve ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir.¹¹ 2004 yılında Birlik tarihindeki en büyük çaplı genişleme gerçekleşmiş ve Slovenya, Slovakya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Estonya, Letonya ve Litvanya üyelik statüsüne kavuşmuşlardır. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe katılmaları ile birlikte Avrupa Birliği 27 üye devletten oluşan geniş bir yapı haline gelmiştir.

⁷ http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm, (17.03.2009).

⁸ Neill NUGENT, *The Government and Politics of the European Communities*, 2nd Edition, Macmillan Press, London, 1991, s. 44.

⁹ Genişleme ve derinleşme tartışmaları için bkz. Sanem BAYKAL, "Birliğin Siyasi Dinamikleri-Anayasal Anlaşmadaki Açmazlar, AB'nin İçinde İç Entegrasyon Süreci, Avrupa'daki İktidarların Siyasi Yönelimleri", *Avrupa Birliği'nde Değişen Dinamikler, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Ortak Çalıştay Raporu*, Kasım 2006, Ankara, s. 9-12.

¹⁰ TECER, s. 15-16.

¹¹ http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_en.htm, (18.03.2009).

Ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi hedefleyen Avrupa'nın, bu süreçte yerel ve bölgesel yönetimleri de dönüşüme uğramıştır. Dönüşümün niteliği ve dinamikleri farklı değişkenlerce belirlenmektedir. Uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler ve genel eğilimler, ulusal hükümetlerin Birlik ile olan ilişkilerinin düzey ve niteliği, ulusal anayasal düzenlerin yerel ve bölgesel yönetim birimleri için öngördüğü yetki ve faaliyet alanları ve nihayet yerel ve bölgesel yönetimlerin Birlik ile olan ilişkileri bu süreçte belirleyici olmaktadır. Değişkenlerin çeşitliliği, her bir Avrupa ülkesinin yerel ve bölgesel yönetimleri için kendine özgü bütünleşme ve dönüşüm koşulları ortaya çıkarmaktadır.

2. AVRUPA BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE YEREL VE BÖLGESEL YÖNETİMLER

1980'li yıllar, Avrupa ülkelerinde yerelleşme ve bölgeselleşmenin yaygınlık kazandığı bir dönem olmuştur. Avrupa Birliği, geleceğin birleşik Avrupa'sını gerçekleştirebilmek amacıyla yerel ve bölgesel yönetimlerin gücünden yararlanmaya çalışmaktadır.¹² Bu dönemde yaşanan gelişmeler, yerelleşme ve bölgeselleşmenin devletlerin toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine zarar değil, yarar sağlayacağı yönünde düşünsel bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir.¹³ Avrupa Birliği örgütlenmesinin hem başlangıç motivasyonu hem de nihai hedefi olan bütünleşme süreci ile birlikte, Avrupa Birliği ülkelerinin yönetim yapı ve anlayışları gözle görülür bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreç içerisinde, Birlik ülkelerinin siyasal ve yönetsel sistemlerinin yanısıra, yerel ve bölgesel yönetimlerinin de belirgin bir dönüşüm geçirdiği ve yeniden düzenlendiği görülmektedir. Bu dönüşümün dinamiklerinden ilki, Birliğin getirdiği düzenleyici kurallardır. Bu kuralların özellikle yapısal fonlar (*structural funds*) ile ilgili olanları kamu yönetimini ve yerel birimleri doğrudan etkilemektedir. İlkine göre daha dolaylı olmakla birlikte onun kadar güçlü olan ikinci dönüşüm dinamiği ise, siyaset, yasa ve düzenlemelerin uyumlaştırılmasıdır. Birlik ülkelerini etkileyen üçüncü dinamik ise, uluslararası konjonktür ile doğrudan bağlantılıdır. Hemen tüm dünyada hızla yükselen bütünleşme ve küreselleşme süreçleri bu ülkelerin yönetsel yapılanmalarının dönüşümünü de bir anlamda zorunlu kılmaktadır. Yerel yönetimlerin faaliyet gösterdiği zemine daha rekabetçi bir nitelik kazandıran bu dışsal etki, yerel yönetimleri yeni alanlar ve işbirliği yapabilecek potansiyel ortaklar bulmaya ve bunun için de bazı yapısal değişikliklere yönelmeye zorlamaktadır.¹⁴

Bölgesel yönetimler, Birlik içindeki birçok alanda daha güçlü bir bütünleşmenin en kuvvetli destekçileri arasında yer almaktadır. Çoğu Avrupa politikaları bölgeler tarafından uygulamaya geçirildiği için bölgeler, Avrupa

¹² Ruşen KELEŞ, *Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler*, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 1999, s. 24-25.

¹³ KELEŞ, s. 7.

¹⁴ Mike J. F. GOLDSMITH, "The Europeanisation of Local Government", *Urban Studies*, C. 30, S. 4/5, 1993, s. 684; R. Leonardi, "Cohesion in the European Community: Illusion or Reality?", *West European Politics*, C. 16, S. 4, October 1993, s. 514.

karar alma mekanizmaları üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir.¹⁵ Ancak bölgelerin konumu üzerinde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım, ulusal hükümetlerin bu süreçler üzerinde kontrol sağlamaları durumunda, Topluluk kurumlarının hükümetlerarası nitelikte kalmasını temin edip kendi konumlarını güçlendirebileceklerini savunurken, ikinci yaklaşım ise, ulus-devletlerin bir “Bölgeler Avrupası” (*Europe of the Regions*)¹⁶ lehine ortadan kalktığı yeni bir siyasi yapıyı öngörmektedir.¹⁷

Birlik kurumlarıyla üye ülkelerin yerel ve bölgesel yönetimleri arasındaki ilişkiler açısından belirleyici olan unsurların başında 1992 Maastricht Antlaşması, 1994 ve 1996 yıllarında Avrupa Parlamento’sunca Brüksel’de toplanan konferanslar, 2004 tarihli Avrupa Birliği Anayasası ve 2007 tarihli Lizbon Antlaşması gösterilebilir.

Maastricht Antlaşması’nın ısrarla vurgu yaptığı *subsidiarity ilkesi* başta olmak üzere, bölgesel politikalar ve bu politikalara bağlı olarak Birlik ülkelerinin yerel ve bölgesel yönetimlerinin kendi aralarında kurdukları ilişkiler, söz konusu değişimin çözümlenmesinde önemli noktalar olarak göze çarpmaktadır.¹⁸ Maastricht Antlaşması’na subsidiarity ilkesinin konulmasının amacı, üye devletlerin egemenlik alanlarını korumak ve Avrupa Birliği’nin eylem alanının üye devletler ve devletaltı yönetsel birimler aleyhine ölçüsüzce genişlemesini önlemektir. Bu durum, tam bütünleşmenin yol açabileceği sakıncaları subsidiarity ilkesiyle dengelemeye yöneliktir.¹⁹

Avrupa Parlamentosu’nun 6-8 Nisan 1994’te Brüksel’de düzenlediği “Halka Yakın, Demokrasi ve Dayanışma İlkelerine Dayalı Bir Avrupa Birliği İçin Yerel Yönetimler” ve 1-3 Ekim 1996’da düzenlediği “Avrupa Birliği’nde Bölgesel ve Yerel Yönetimler ve Avrupa Parlamentosu” isimli

¹⁵ Tanja A. BÖRZEL, “From Competitive Regionalism to Cooperative Federalism: The Europeanization of the Spanish State of the Autonomies”, **Publius**, C. 30, S. 2, Spring 2000, s. 18-19.

¹⁶ Bölgeler Avrupa’sı, AB üyesi ülkelerde bölge yönetimlerinin kurulmasını ve güçlendirilmesini öngören bir kavramdır. Kavram hem devletaltı düzeydeki bölgeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini hem de üye devletlerin sınırlarını aşan sınırdışı bölgeler kurulmasını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, sadece bir devletin içindeki alt birimler olarak bölgeleri değil, aynı zamanda, devletlerin bir araya gelerek oluşturdıkları bölgesel örgütleri de içermektedir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Susana B. ALOMAR & Thomas CHRISTIANSEN & Andrés R. POSE, “Towards a ‘Europe of the Regions’? Visions and Reality from a Critical Perspective”, **Published in Regional Politics and Policy**, European University Institute, Florence 1994, 4, 2, 1-27; Bilal CANATAN, **Yerellik İlkesi**, Galerî Kültür Yayınevi, Ankara, 2001. Mengi Bölgeler Avrupa’sı ile merkezi bir Avrupa gücünün engellenmeye; birlik içindeki bürokratik yapının (Eurokrasi) yumuşatılmaya; yerel-etnik ve kültürel kimliklerin gelişmesinin sağlanmaya; Birlik’in teşvik araçlarının ve mali olanaklarının daha etkin kullanmaya ve böylece bütünleşmiş bir Avrupa yaratılmaya çalışıldığını belirtmektedir. Bkz. Ayşegül MENĐİ, Yerinden Yönetim: Avrupa Birliği’nde Bölgeler Ulus Devlete Karşı Mı?, http://www.mulkiyedergi.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&id=140&Itemid=2, (23.03.2009).

¹⁷ Michael KEATING, , “Europeanism and Regionalism”, Barry Jones ve Michael Keating (eds.), **The European Union and The Regions**, Oxford University Press, 1995, s. 10.

¹⁸ Arthur BENZ & Burkard EBERLEIN, “The Europeanization of Regional Policies: Patterns of Multi-Level Governance”, **Journal of European Public Policy**, C. 6, S. 2, 1999, s. 332-335.

¹⁹ CANATAN, s.71-72.

konferanslarda da yerel ve bölgesel yönetimlerin önemine vurgu yapılmıştır. 1994 yılındaki konferansın sonuç bildirisinde Bölgeler Komitesi'nin kurulmasının öneminden, subsidiarity ilkesinin Maastricht Antlaşması'nda yer almasının anlamından ve katılım yöntemlerinin güçlendirilmesinden bahsedilmiştir. 1996 yılındaki konferansın sonuç bildirisinde ise, yerel yönetimlerle ilişkilerin sıklaştırılması, toplumsal ve ekonomik uyumun sağlanması ve yerel yönetimlerin daha demokratik, halka daha yakın ve daha çok dayanışma içindeki bir Avrupa Birliği'nin oluşturulmasına katkı yapmaları konularına vurgu yapılmıştır.²⁰

2004 yılında Roma'da imzalanan Avrupa Birliği Anayasası metni ve ekli protokollerde yer alan düzenlemeler, bir yandan yerel ve bölgesel yönetimlerin Avrupa Birliği içindeki kurumsal pozisyonunu güçlendirirken, diğer yandan da Birlik'in politika oluşturma ve uygulama süreçlerine yerel ve bölgesel yönetimlerin daha aktif katılımlarını sağlayacak düzenlemelere yer vermiştir. Avrupa Birliği Anayasası'nın yerel ve bölgesel yönetimlerle ilgili getirdiği düzenlemeler arasında, yerel ve bölgesel yönetimlerin bir Avrupa Birliği antlaşmasında ilk defa açıkça yer alması; subsidiarity ilkesine vurgu yapılması; yerellik ilkesinin uygulanmasında ulusal parlamentolara verilen roller tanımlanması; yerel ve bölgesel yönetimlere etkili danışma yetkisi verilmesi; yasal düzenlemelerin yerel ve bölgesel yönetimler üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gereğine işaret edilmesi; Bölgeler Komitesi'ne Adalet Divanı'na başvuru hakkı verilmesi; ekonomik ve sosyal uyumun yanında bölgesel uyumun da Birlik'in amaçları arasında sayılması²¹ yer almaktadır. Ancak Avrupa Birliği Anayasası'na ilişkin olarak 2005 yılında Fransa'da ve Hollanda'da yapılan referandumların olumsuz sonuçlanması, anayasa projesinin rafa kaldırılmasına sebep olmuştur.

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısında önemli değişiklikler öngören Lizbon Antlaşması'nda da yerel ve bölgesel yönetimlere ve subsidiarity kavramına vurgu yapılmıştır. Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'ne üye 27 devletin devlet ve hükümet başkanlarınca 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanmış ve böylece Avrupa Birliği'nde kurumsal reformun gerçekleştirilmesi ile ilgili uzun süredir sürdürülen görüşmeler bir sonuca bağlanmıştır. Bununla birlikte henüz onay işlemleri tamamlanmadığından Antlaşma yürürlüğe girmemiştir. "Reform Antlaşması" olarak da adlandırılan Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği kurumlarını modernleştirmekte ve çalışma usulünü iyileştirmektedir. Gerçekleşmeyen Avrupa Birliği Anayasası projesinin mantıklı bir sonucu olarak Lizbon Antlaşması, mevcut antlaşmaların yerini almayan ve Anayasa ifadesine yer vermeyen, yalnızca Antlaşmalarda değişiklikler getiren bir Antlaşma niteliğindedir. Antlaşma, 27 üyeli veya gelecekte daha fazla sayıda devletin üye olacağı Avrupa Birliği'nin işleyişini iyileştirmek için zorunlu ve ivedi olan yapısal değişiklikler öngörmektedir. Antlaşma'nın ağırlık noktasını oluşturan konular, Avrupa Parlamentosu ile ulusal parlamentoların güçlendirilmesi ve

²⁰ KELEŞ, s. 25-30.

²¹ Muhammet KÖSECİK, "Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa, 2006, s. 31-34.

böylelikle uzun süredir eleştirilen demokrasi açığıının azaltılması, temel hakların daha etkin bir şekilde korunması, güvenlik ve küresel ekonomi gibi uluslararası boyutu olan sorunlarda Avrupa Birliği'nin dış politikasının iyileştirilmesi şeklinde sıralanabilir. Bir başka deyişle, Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'ni daha demokratik, daha katılımcı, daha etkin kılmakta, haklara ve değerlere dayanan, özgürlükçü, dayanışmacı, güvenli bir Avrupa oluşturmakta ve Avrupa Birliği'nin küresel bir aktör olmasını amaçlamaktadır.²² Ancak Lizbon Antlaşması'nın üye ülkeler tarafından onaylanması sürecinde de bazı sıkıntılar çıkmıştır. Bunlar arasında İrlanda, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin durumu dikkat çekicidir. İrlanda'da Haziran 2008 tarihinde yapılan referandumda Antlaşma'nın reddedilmesi, endişeleri arttırmıştır. İrlanda'daki krizin aşılabilmesi için Avrupa Birliği tarafından İrlanda'ya bazı alanlarda ödünler verilerek oylamanın 2009 yılında tekrarlanmasına karar verilmiştir. Polonya'da, Antlaşma'nın onaylanması için İrlanda'da yapılacak ikinci halk oylamasının sonucunun bekleneceği ifade edilirken, Çek Cumhuriyeti'nde ise hem parlamentoda hem de cumhurbaşkanlığı düzeyinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Avrupa Birliği'nin İrlanda'ya verdiği sözleri yerine getirmesi gerektiği ve protokolün tüm Avrupa Birliği üyeleri için geçerli olması gerektiği ileri sürülmektedir.

Lizbon Antlaşması'nın yerel ve bölgesel yönetimlere ilişkin getirdiği düzenlemeler řu şekilde sıralanabilir:

1. Antlaşma ile yerinden yönetim ilkesi tanınmıştır; Lizbon Antlaşması'na göre Birlik, üye devletlerin antlaşmalar önündeki eşitliğine, temel yapılarına içkin, siyasal ve anayasal, bölgesel ve yerel özerk yönetimler dahil, ulusal kimliklerine saygı gösterir (m. 3a/2).

2. Subsidiarity ilkesinin düzenlendiği maddede, yerinden yönetimlere yer verilmiştir; Birlik'in yetkilerinin sınırları subsidiarity ve orantılılık ilkelerine göre belirlenir (m. 3b/1 c.2). Yine aynı maddenin 3. bendinin 1. fıkrasında, subsidiarity ilkesine göre Birlik'in münhasır yetkisine girmeyen alanlarda Birlik yalnızca, söz konusu faaliyetin hedefleri üye devletler tarafından; merkezi, bölgesel veya yerel düzeyde tatminkâr olarak yerine getirilemezse ve getirilemediği ölçüde, ancak önerilen eylem, ölçeği ya da etkileri nedeniyle Birlik düzeyinde daha iyi başarılabilirse harekete geçer. Aynı maddenin 3. bendinin 2. fıkrasında ise Birlik kurumları subsidiarity ilkesini, subsidiarity ve orantılılık ilkelerinin uygulanması hakkında Protokol'de belirlendiği şekilde uygulamaları ifadesine yer verilmiştir.

3. Diyalog ve istişareye vurgu yapılmıştır; Avrupa Birliği kurumları temsilci kuruluşlar ve sivil toplum ile açık, şeffaf ve düzenli diyalog kurar. Avrupa komisyonu, birliğin faaliyetlerinin uyumlu ve şeffaf olması amacıyla ilgili taraflarla geniş istişareler yürütür (m.8b).

4. Bölgeler Komitesi güçlendirilmiştir; Avrupa Birliği Adalet Divanı, bir yasama kararıyla subsidiarity ilkesine aykırı düzenlemelerde yargı yetkisine sahiptir. Bölgeler Komitesi, Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin Antlaşma'nın kendisine danışılmasını öngördüğü yasama kuralları

²² Jens M. SCHUBERT & Tim TORSTEN, "Das Nein der Iren zum Vertrag von Lissabon-Konsequenzen, Lösungswege, Chancen", Neue Justiz, 8/2008, s. 338.

subsidiarity ilkesine aykırılık oluşturursa, Avrupa Birliği Adalet Divanı'na başvurulabilir.

5. Yerel ve bölgesel otoritelerin yetkileri açıkça tanımlanmıştır; Lizbon Antlaşması'na eklenen Genel Çıkar Hizmetleri Hakkında Protokol'ün 1. maddesinde Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin antlaşmanın 16. maddesinde kastedilen, Birlik'in genel ekonomik çıkar hizmetlerine ilişkin paylaşılan yetkiler tanımlanmış 2. maddesinde ise Antlaşma hükümlerinin hiçbir şekilde, üye devletlerin ekonomik olmayan genel çıkar hizmetlerini sunmalarını, dağıtmalarını ve düzenlemelerini etkilemeyeceği belirtilmiştir.

Lizbon Antlaşması ile daha önceki düzenlemelerde zayıf bir ilke olarak yer alan subsidiarity ilkesi konusunda etkin bir denetim mekanizması da getirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda erken uyarı sistemi olarak adlandırılan bir sistem oluşturulmuştur. Erken uyarı sistemi, kapsamlı prosedürel değişikliklerle birlikte etkili siyasi bir önleyici denetim olarak öngörülmüştür. Öte yandan Lizbon Antlaşması, subsidiarity davasıyla birlikte Avrupa Birliği Adalet Divanı'nda açılacak yeni bir dava türüne yer vermiştir. Bu denetim, sonradan yapılan, düzeltici bir denetim şeklindedir.²³

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği önemli yeniliklerden bir diğeri de, ulusal parlamentoların rolünün artırılmasıdır. Lizbon Antlaşması, subsidiarity ilkesinin korunmasını sağlamak üzere, ulusal parlamentoları güçlendirmektedir. Bu yeni düzenlemeye göre, ulusal parlamentolara, Avrupa Birliği bünyesinde hazırlanan yasa tasarılarının subsidiarity ilkesine uygun olup olmadıklarını incelemek üzere sekiz haftalık bir süre tanınmaktadır. Bu süre içerisinde ulusal parlamentolar, subsidiarity ilkesine aykırılığı gerekçeli bir önerge ile ortaya koyabilir. Avrupa yasama organları, bu önergeyi yasama sürecinde dikkate almak zorundadır. Ancak, bu önerge ile bağlı değildir. Bununla birlikte, yargısal işbirliği ile ilgili sorunlarda ulusal parlamentoların 1/3'ü, iç güvenlik ile ilgili sorunlarda ise ulusal parlamentoların 1/4'ü subsidiarity ilkesine aykırılığı ileri sürdüğünde, bu aykırılığın biçimsel bir denetimi yapılmak zorundadır. Bugüne kadar ulusal parlamentolara böyle bir denetim hakkı tanınmamıştır. Ne var ki, denetim mekanizmasının işleyişi ile ilgili somut düzenlemelerin yeterli olduğunu söylemek de oldukça güçtür.

Subsidiarity ilkesinin korunmasını sağlamak üzere getirilen bir diğer denetim mekanizması da subsidiarity davasının uygulamaya sokulmasıdır. Bu dava iptal davasının özel bir şekli olarak görülebilir. Bugüne kadar genel iptal davası çerçevesinde yalnızca topluluk organları ve üye devletlerin dava açma hakkı bulunmakta iken, Lizbon Antlaşması ulusal parlamentolara ve Bölgeler Komitesine de dava açma hakkı tanımıştır.

Yerel ve bölgesel yönetimlere daha çok yetki ve kaynak aktarılarak özerkliklerinin artırılmasını öngören ve gerek Birlik gerekse Avrupa Konseyi tarafından önemi sıklıkla vurgulanan subsidiarity ilkesiyle birlikte, gerekli adımların atılması neticesinde uzun vadede Kuzey ve Güney Avrupa

²³ Hans-Jürgen PAPIER, "Europas neue Nüchternheit: Der Vertrag von Lissabon", Vortrag an der Humboldt-Universität zu Berlin am 21. Februar 2008 (FCE 1/08), s. 6.

ölkeleri arasındaki yönetimsel anlayış farklılıklarının²⁴ asgariye indirilmesi hedeflenmektedir.²⁵ Subsidiarity ilkesi, Avrupa Birliği'nin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Birlik'in merkeziyetçi eğilim taşıyan üyelerinin, ulusal devletlerin egemenlik haklarını korumak istemelerinden kaynaklanan bazı istemleri bulunsa da, Birlik düzeyinde uygulanmakta olan uyumlaştırma politikaları ve mali kaynak aktarım projeleri ile sorunlar aşılılmaya çalışılmaktadır.²⁶

Subsidiarity ilkesinin temelinde yerel ve bölgesel yönetimlerin özerklikleri yatmaktadır. Bu özerklik, yerel toplumlarda yaşayan insanların hak ve hürriyetlerinin korunması ile sağlanabilecektir.²⁷ Birlik, yerel hizmetlerin yönetimine vatandaşların katılımını sağlamanın en etkili yolunun, yerel yönetimlerin güçlendirilmesinden geçtiğini düşünmektedir. Yerel ve bölgesel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkliklerinin artırılarak güvence altına alınmasının, yerinden yönetim ve demokrasi ilkelerine dayanan bir Avrupa'nın kurulmasının temel koşulu olduğu belirtilmektedir. Bu noktada vurgu yapılan özerklik, kamu hizmetlerinin önemli bir kısmının vatandaşların yararına olacak biçimde, yerel yönetimlerin sorumluluğu altında yerine getirilmesini ifade etmektedir.²⁸

Yerel yönetimlerin, açık biçimde başka bir kuruluşça yerine getirilmesi öngörülmemiş yerel hizmetleri yerine getirme konusunda genel ve mutlak bir yetkiyle donatılması, buna imkân verecek mali özerklik zemininin

²⁴ Avrupa Birliği ölkeleri yerel ve bölgesel yönetim sistemleri açısından incelendiğinde, daha profesyonelleşmiş, bürokratik kent yerel yönetim yapılarına sahip Kuzey ölkeleri (İngiltere, İrlanda, Hollanda, Norveç, Danimarka, İsveç, Almanya) ve nispeten daha parçalı ve güçsüz yerel yönetim yapılarına sahip olan Güney ölkeleri (Fransa, Portekiz, İspanya, Yunanistan, İtalya) olmak üzere ikili bir gruplaşmanın varlığından söz edilmektedir. Bkz. John PETER, "The Europeanisation of Sub-national Governance", *Urban Studies*, C. 37, S. 5/6, May 2000, s. 877; Edward C. PAGE & Michael GOLDSMITH, *Central and Local Government Relations: A Comparative Analysis of West European Unitary States*, SAGE, 1987, s. 23. İrlanda haricindeki Kuzey Avrupa ölkelerinde oldukça ilerlemiş ve yerleşmiş bir yerel özerklik anlayışı söz konusudur. Güney Avrupa ölkeleri ise Kuzey'e oranla daha az gelişmiş ve halen reform süreci içinde olan yerel yönetimlere sahiptirler. Çok fazla sayıda ve küçük ölçekli yönetim birimlerinin göze çarptığı bu ölkelerde, Kuzey ölkelerine kıyasla daha az homojen bir idare ve daha az profesyonelleşmiş bir personel yapısı dikkat çekmektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, bu ölkelerdeki yerel yönetim birimlerinin devlet politikaları üzerinde etkili olabilecek derecede güçlü bir politik yapı arz ettikleri de belirtilmelidir. Bkz. Michael J. GOLDSMITH & Kurt Klaudi KLAUSEN, *European Integration and Local Government*, Edward Elgar Publishing, 1997, s. 243.

²⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Iain BEGG, "Subsidiarity in Regional Policy", Paper for the 6th Framework Programme through the DIME and EU-CONSENT Networks of Excellence, http://www.eu-newgov.org/database/DOCS/P19aD13_regional_subsidarity_begg.pdf, (10.12.2008).

²⁶ Klaus-Dirk HENKE, "Subsidiarity In the European Union", *Intereconomics*, C. 41, S. 5, September/October, 2006, s. 241-242.

²⁷ John E. KELLY, "Solidarity and Subsidiarity: Organizing Principles for Corporate Moral Leadership in the New Global Economy", *Journal of Business Ethics*, C. 52, S. 3, July 2004, s. 285.

²⁸ Christian KIRCHNER, "Competence Catalogues and the Principle of Subsidiarity in A European Constitution", *Constitutional Political Economy*, C. 8, S. 1, March 1997, s. 73.

tesis edilmesi, Birliğin subsidiarity ilkesi²⁹ çerçevesinde belirlediği nihai hedefler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca, Birlik ile üye devletlerarasında yetki ve görev paylaşımının belirlenmesi de önem arz etmektedir. Bu bağlamda, yukarıda saydığımız hedeflere ek olarak, mümkün olduğu ölçüde karar mekanizmalarını vatandaşa yakınlaştırmak, üye devletlerin ulusal kimliklerini güvence altına almak ve haklarını korumak, yurttaşlarca Avrupa'nın bütünleşme sürecinin benimsenmesini sağlamak da önem taşımaktadır.³⁰

Avrupa bütünleşme süreci, aynı zamanda bölge yönetimleri anlayışının da yeniden canlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Birliğin, hem bölgesel gelişme amaçlı hem de sosyal nitelikli fonların doğrudan yerel yönetimlere ve özellikle bölge yönetimlerine verilmesini öngören fon politikası³¹, bölge yönetimlerinin başta Parlamento olmak üzere Topluluk kurumları ile giderek daha yakın ilişkiler içine girmesine olanak sağlamıştır.³² Bu doğrultuda bünyelerinde Birlik ile ilgili işlerden sorumlu birimler oluşturan ve hatta Brüksel'de ofise sahip olan bölge yönetimleri, diğer Avrupalı yerel yönetim birimleriyle aralarında bilgi akışı ve eşgüdümeye dayanan güçlü bir iletişim ağı tesis etmişlerdir.³³

Birlik bünyesinde bölgelerarası eşitsizliklerin asgariye indirilmesi ve bölgesel ekonomik kalkınmanın teşviki amacıyla geliştirilen politikalar, Maastricht Antlaşması çerçevesinde bir Bölgeler Komitesi (*Committee of the Regions*) kurulması ile bir anlamda karşılığını bulmuştur.³⁴ Bölgeler Komitesi yalnızca bir danışma organı olmakla birlikte, Birlik tarihinde ilk kez devletaltı bir organa temsil ve karar alma mekanizmalarında yer alma hakkı

²⁹ Maastricht Antlaşması'nın 3/b maddesinde, "Topluluk, kendisine bu antlaşma ile atfedilen yetkilerin ve sorumluluğu verilen amaçların sınırları içinde hareket edecektir. Ayrıcalıklı yetkilere sahip olmadığı alanlarda, topluluk, sadece ve sadece öngörülen eylemle ilgili amaçlar, üye devletler tarafından ulaşılabilmemesinin mümkün olmadığı ve öngörülen eylemin ölçüğü ve etkileri açısından bu amaçlara topluluk vasıtasıyla ulaşılmamasının daha mümkün olduğu durumlarda yapılabilir yerele öncelik ilkesine uygun olarak harekete geçebilir. Topluluğun hiçbir eylemi antlaşmanın amaçları uyarınca gerekli olanın ötesine geçemez" ifadesi yer almaktadır. Andrew DUFF, "Yapılabilir Yerele Öncelik (Subsidiarius)", Desmond Dinan (ed.), *Avrupa Birliği Ansiklopedisi Cilt II*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 431.

³⁰ Jan Willem OOSTERWIJK, "Subsidiarity and Economic Policy", George Gelauff vd. (eds.), *Subsidiarity and Economic Reform in Europe*, Springer Berlin Heidelberg, 2008, s. 60.

³¹ AB ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla toplam bütçesinin üçte birden fazlasını bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişmişlik dengesizliğini giderme ve dezavantajlı bölgelere yardım amacıyla kullanılmaktadır. Bu amaçla Birlik'in kullandığı araçlar "yapısal fonlar", "uyum fonu" ve "Avrupa Yatırım Bankası Kredileri" dir. KÖSEÇİK, s. 16-17.

³² Yoichiro USUI, "The Democratic Quality of Soft Governance in the EU Sustainable Development Strategy: A Deliberative Deficit", *Journal of European Integration*, C. 29, S. 5, December 2007, s. 623; Alexander KAUFMANN& Petra Wagner, "EU Regional Policy and the Stimulation of Innovation: The Role of the European Regional Development Fund In the Objective 1 Region Burgenland", *European Planning Studies*, C. 13, S. 4, June 2005, s. 582.

³³ John BACHTLER& Grzegorz GORZELAK, "Reforming EU Cohesion Policy", *Policy Studies*, C. 28, S. 4, Aralık 2007, s. 318.

³⁴ Patricia DEWEY, "Transnational Cultural Policymaking in the European Union", *Journal of Arts Management, Law & Society*, C. 38, S. 2, Summer 2008, s. 103; Atilla NALBANT, *Üniter Devlet, Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 325-326.

tanınmasından dolayı önemlidir.³⁵ Tüm bu gelişmeler “bölge” kavramının Birlik politikalarında öne çıkan bir referans haline gelmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm bir taraftan bölge yönetimleri kurulması ve gelişmelerinin sağlanması eğilimine atıf yaparken, diğer taraftan tüm Birlik ülkeleri ya da diğer Avrupa ülkeleri için geçerlilik taşıyacak genel kapsamlı bir bölge tanımlamasının imkansızlığını da gözler önüne sermektedir.³⁶ Bu bağlamda tüm ülkeler için tek bir model teşkil edecek bir yapı tasarlamak yerine, üye ülkelerin siyasal ve yönetsel çıktıları ile uyum gösterecek kurumsal çözüm önerileri üzerinde durulmakta ve bu kapsamda bir “Avrupa Bölgesel Özerklik Şartı” (*European Regional Autonomy Charter*) üzerinde çalışılmaktadır.³⁷ Tüm bu gelişmeler bölgenin önümüzdeki yıllarda Birlik’in siyasal yapılmasında önemli bir rol oynayacağını düşündürmektedir.³⁸

3. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da barışı hakim kılmak ve Avrupa ülkeleri arasında işbirliği ve dayanışmayı gerçekleştirmek üzere kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu, bugün yalnızca ekonomik alanda değil, aynı zamanda siyasal alanda da bir bütünleşmeyi amaçlayan ve 27 üye devletten oluşan geniş bir yapı haline dönüşmüştür. Bu süreçte, üye devletlerin yerel ve bölgesel yönetimleri de dönüşüme uğramaktadır.

Ekonomik ve siyasal olarak tam bütünleşme yolunda ilerleyen Avrupa Birliği’nin, üye ülkelerin egemenlik haklarıyla ilişkili bir takım yetkilerini kullanmaya başlaması üzerine, üye devletlerin egemenlik alanlarını korunması ve Avrupa Birliği’nin üye devletler ile yerel ve bölgesel yönetimler aleyhine yetkilerinin oldukça genişlemesi önemli bir sorun haline dönüşmüştür. Bu sorun, AB antlaşmalarında subsidiarity ilkesine yer verilerek çözülmeye çalışılmıştır.³⁹ Böylece bir yandan merkeziyetçiliğin getirdiği sakinler ortadan kaldırılmaya çalışılırken diğer yandan da yerel ve bölgesel yönetimlerin daha demokratik bir biçimde işlevlerini yerine getirebilmelerinin ve kendilerini ifade edebilmelerinin yolu açılmıştır. İlkenin önemi giderek artmaktadır. Başlangıçta daha zayıf bir ilke olan subsidiarity ilkesinin Lizbon Antlaşması’nda yeterli olmasa da öngörülen yeni denetim mekanizmalarıyla güçlendirildiği ve daha etkin bir ilke haline geldiği görülmektedir.

³⁵ Adriaan SCHOUT& Andrew JORDAN, “From Cohesion to Territorial Policy Integration (TPI): Exploring the Governance Challenges in the European Union”, **European Planning Studies**, C. 15, S. 6, July 2007, s. 839-840.

³⁶ Berkan DEMİRAL, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa, 2006, s.131.

³⁷ “Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı”, 1997 yılında Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilmiştir.

³⁸ Yeşeren Eliçin ARIKAN, “Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa, 2006, s. 120.

³⁹ CANATAN, s. 71-72.

Avrupa Birliği bütünleşmede derinleşmeyi amaçlarken aynı zamanda genişleme politikasını da benimsemektedir. Derinleşme ve genişlemenin birlikte yürütülebilmesi için subsidiarity ilkesinin korunması ve geliştirilmesi Birlik açısından büyük önem taşımaktadır. Lizbon Antlaşması ile bu doğrultuda önemli adımlar atılmıştır. Ancak Antlaşma'nın onaylanması sürecinde sıkıntuların ortaya çıkması Birlik'e ye bazı Avrupa lkelerinde vatandaşların hala endişeler taşıdıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu süreç Birlik'e yeni katılacak ülkeler tarafından da dikkatle gözlemlenmelidir.

KAYNAKÇA

1. ALOMAR Susana B. & Thomas CHRISTIANSEN & Andrs R. POSE, "Towards a `Europe of the Regions'? Visions and Reality from a Critical Perspective", **Published in Regional Politics and Policy**, European University Institute, Florence 1994, 4, 2, 1-27.
2. ARIKAN Yeşeren Eliçin, "Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin zgr ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa, 2006, s. 107-128.
3. BACHTLER John & Grzegorz GORZELAK, "Reforming EU Cohesion Policy", **Policy Studies**, C. 28, S. 4, Aralık 2007, s. 309-326.
4. BAYKAL Sanem, "Birliğin Siyasi Dinamikleri-Anayasal Anlaşmadaki Açmazlar, AB'nin İçinde İ Entegrasyon Süreci, Avrupa'daki İktidarların Siyasi Yönelimleri", **Avrupa Birliği'nde Değişen Dinamikler, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Ortak alıştay Raporu**, Kasım 2006, Ankara.
5. BEGG Iain, "Subsidiarity in Regional Policy", Paper for the 6th Framework Programme through the DIME and EU-CONSENT Networks of Excellence, http://www.eu-ewgov.org/database/DOCS/P19aD13_regional_subsidarity_begg.pdf, (10.12.2008).
6. BENZ Arthur & Burkard EBERLEIN, "The Europeanization of Regional Policies: Patterns of Multi-Level Governance", **Journal of European Public Policy**, C. 6, S. 2, 1999, s. 329-348.
7. BRZEL Tanja A., , "From Competitive Regionalism to Cooperative Federalism: The Europeanization of the Spanish State of the Autonomies", **Publius**, C. 30, S. 2, Spring 2000, s. 17-42.
8. CANATAN Bilal, **Yerellik İlkesi**, Galeri Kltr Yayınevi, Ankara, 2001.
9. DEMİRAL Berkan, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Blge, Blgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin zgr ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa, 2006, s. 129-169.

10. DEWEY Patricia, “Transnational Cultural Policymaking in the European Union”, **Journal of Arts Management, Law & Society**, C. 38, S. 2, Summer 2008, s. 99-120.
11. DUFF Andrew, “Yapabilen Yerele Öncelik (Subsidiarius)”, Desmond Dinan (ed.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi Cilt II**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
12. GOLDSMITH Michael J. & Kurt Klaudi KLAUSEN, **European Integration and Local Government**, Edward Elgar Publishing, 1997.
13. GOLDSMITH Mike J. F., “The Europeanisation of Local Government”, **Urban Studies**, C. 30, S. 4/5, 1993, s. 683-699.
14. GÜNUĞUR Haluk, **Avrupa Birliği**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2007.
15. HENKE Klaus-Dirk, “Subsidiarity In the European Union”, **Intereconomics**, C. 41, S. 5, September/October, 2006, s. 240-257.
16. http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm, (17.03.2009).
17. http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_en.htm, (18.03.2009).
18. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>, (16.03.2009).
19. <http://www.jeanmonnet.org.tr/web/Welcome/WhoisJM/tabid/56/language/tr-TR/Default.aspx> (17.03.2009).
20. KAUFMANN Alexander & Petra Wagner, “EU Regional Policy and the Stimulation of Innovation: The Role of the European Regional Development Fund In the Objective 1 Region Burgenland”, **European Planning Studies**, C. 13, S. 4, June 2005, s. 581-599.
21. KEATING Michael, “Europeanism and Regionalism”, Barry Jones ve Michael Keating (eds.), **The European Union and The Regions**, Oxford University Press, 1995, s. 1-22.
22. KELEŞ Ruşen, **Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 1999.
23. KELLY John E., “Solidarity and Subsidiarity: Organizing Principles for Corporate Moral Leadership in the New Global Economy”, **Journal of Business Ethics**, C. 52, S. 3, July 2004, s. 283-295.
24. KIRCHNER Christian, “Competence Catalogues and the Principle of Subsidiarity in A European Constitution”, **Constitutional Political Economy**, C. 8, S. 1, March 1997, s. 71-87.
25. KÖSECİK Muhammet, “Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa, 2006, s. 1-42.

26. LEONARDI R., "Cohesion in the European Community: Illusion or Reality?", **West European Politics**, C. 16, S. 4, October 1993, s. 492-517.
27. MENGİ Ayşegül, Yerinden Yönetim: Avrupa Birliği'nde Bölgeler Ulus Devlete Karşı Mı?,
http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=140&&Itemid=2, (23.03.2009).
28. NALBANT Atilla, **Üniter Devlet, Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
29. NUGENT Neill, **The Government and Politics of the European Communities**, 2nd Edition, Macmillan Press, London, 1991.
30. OOSTERWIJK Jan Willem, "Subsidiarity and Economic Policy", George Gelauff vd. (eds.), **Subsidiarity and Economic Reform in Europe**, Springer Berlin Heidelberg, 2008, s. 59-64.
31. PAGE Edward C. & Michael GOLDSMITH, **Central and Local Government Relations: A Comparative Analysis of West European Unitary States**, SAGE, 1987.
32. PAPIER Hans-Jürgen, "Europas neue Nüchternheit: Der Vertrag von Lissabon", **Vortrag an der Humboldt-Universität zu Berlin** am 21. Februar 2008 (FCE 1/08).
33. PETER John, "The Europeanisation of Sub-national Governance", **Urban Studies**, C. 37, S. 5/6, May 2000, s. 877-894.
34. SCHOUT Adriaan & Andrew JORDAN, "From Cohesion to Territorial Policy Integration (TPI): Exploring the Governance Challenges in the European Union", **European Planning Studies**, C. 15, S. 6, July 2007, s. 835-851.
35. SCHUBERT Jens M.& Tim TORSTEN, "Das Nein der Iren zum Vertrag von Lissabon-Konsequenzen, Lösungswege, Chancen", **Neue Justiz**, 8/2008.
36. TECER Meral, **Avrupa Birliği ve Türkiye, Sorular-Yanıtlar**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2007.
37. UNGERER Werner, "On the Way to European Union" içinde Joerg Monar & Werner Ungerer & Wolfgang Wessels, **The Maastricht Treaty on European Union**, European Interuniversity Press, Brussels, 1993.
38. USUI Yoichiro, "The Democratic Quality of Soft Governance in the EU Sustainable Development Strategy: A Deliberative Deficit", **Journal of European Integration**, C. 29, S. 5, December 2007, s. 619-633.